

LIEF EN INFORMATIEF

Van schootkind tot schoolkind beschrijft de psychologische ontwikkeling, die jouw kindje doormaakt in de periode van 0 tot 8 jaar.

Veertien fasen worden doorlopen om van baby tot een redelijk zelfstandig en schoolrijp kind op te groeien.

Een heel boeiend boek, want vaak word je als ouder op het verkeerde been gezet tijdens de ontwikkeling van je kind. Dat je kindje jou, die liefhebbende ouder, alleen nog maar als een voorwerp beschouwt of je gezicht alleen maar leuk vindt omdat er van die bolletjes in zitten die zo mooi glinsteren, lijkt haast onvoorstelbaar. Gelukkig verandert dat snel...

In alle ontwikkelingsfasen beschrijft Ewald Vervaeet proefjes waarmee je kunt nagaan hoe je bepaalde gedragingen moet zien. Zo kun je je rose of blauwe wolk beter plaatsen en dat maakt het ouderschap een stuk leuker. Opvoeden is namelijk ook heel erg leuk! Zelfs de minder leuke dingen als huilen, niet drinken waar je het als ouder zo benauwd van kunt krijgen, worden minder zwaar als je weet waar ze vandaan komen. Dan kun je er ook beter op inspelen.

Een boek om spelenderwijs te lezen, met veel herkenning. Elke week een stukje, maar soms ook even terugbladeren en nog vaker verder lezen om te zien wat je binnenkort mag verwachten van je liefste schat op aarde.

ISBN 978-90-389-2651-3

Dr. Ewald Vervaeet is in Nederland toonaangevend op het gebied van de ontwikkelingspsychologie van kinderen tussen nul en acht jaar. Hij schreef ook *Groeienderwijs* en *Naar school*. Binnenkort verschijnt *Het raadsel intelligentie*. Hij is docent, vooral van de cursus *Leesrijpheid*, en medewerker van www.kinderinfo.nl

VAN SCHOOTKIND TOT SCHOOLKIND

DE VEERTIEN
ONTWIKKELINGSFASES

EWALD VERVAET

VAN SCHOOTKIND TOT SCHOOLKIND

Wat kan
jouw kind
tussen
0 en 8 jaar?

DE VEERTIEN
ONTWIKKELINGSFASES

Ewald Vervaeet

Inhoud

Inleiding – Het wonder van de ontwikkeling	10
I Nog maar pas op de wereld	13
– TUSSEN GEBOORTE EN 1 MAAND	
• Fijn om in een draagdoek te liggen 13 • Graag tegen moeder of vader aan 14	
• Geluiden 14 • Liever een bademmer dan een groot bad 15 • Borstkrabbel 15 • Te kalmeren met zachte tikjes 16 • Graag gewiegd worden 16 • Schrikreflex 17	
• Stopreflex; steunreflex 17 • Grijpreflex 18 • Voortdurend bewegen 18 • Ongericht kijken 19 • Dezelfde psychologische ontwikkeling 19 • Eigen persoonlijkheid 20	
• Behoeftes 20 • Huilen 21 • Taalontwikkeling: huilen en ademen 22 • Zuigen en drinken 22 • Tong uitsteken 23 • Geen zelfstandig persoonje 24 • Duimen 24 • Zichzelf krabben; geen idee van het eigen onderlijf 25 • Zelfbeeld als een plant 25	
2 De eerste glimlach	27
– TUSSEN 1 EN 4 MAANDEN	
• Staren 27 • Bewegingen met de blik volgen 28 • Horen en zien met elkaar in verband gebracht 28 • Luisterspelletjes 29 • Zithouding en onderlijf bekijken 30 • Blijven knijpen 30	
• Glimlachen 31 • Duidt de eerste glimlach op herkenning? 32 • Graagtes 32 • Verschillende manieren van huilen 33 • Zuigelingenmassage 34 • Meewerken en corrigeren 34 • Met geluidjes spelen 35 • Alles draait om de mond 35 • Geen grijppogingen 35 • Niet naar een handje kijken 36 • Geen verkenning van de omgeving 36 • Vraag-en-antwoord-spelletjes 37	
• Stemming overnemen 38 • Totale betrokkenheid 38	
3 Grijpprage handjes en brabbellende mondjes	40
– TUSSEN 4 EN 8 MAANDEN	
• Grijpen naar wat je ziet 40 • Eerst ernaast grijpen, dan gericht pakken 41 • Er gaat een wereld open 41 • Kijken naar wat je voelt 42 • Het onregelmatige brabbelen 42	
• Wegtrekken van een doek over het hoofd 42 • Uit het oog, uit het hart 43 • Het zichzelf prettig maken 44 • Prettige dingen zelf in de hand hebben 45 • Iets vervelends stoppen of weigeren 45 • Magisch denken en handelen 46 • De klakproef 47 • Toveren	

met een touwtje 48 • Geen begrip van wat een hindernis is; de speenproef 48

• De flesproef 49 • Eigen handjes en voetjes als speelgoed 50 • Imiteren 50

• Jij als voorwerp 51

4 De eerste gehechtheden

– TUSSEN 8 EN 12 MAANDEN

53

• Hindernis verwijderen 53 • Dieptebesef 54 • Kruipen, schuiven, tijgeren 55 • Jouw hand als middel 55 • De touwtjesproef 56 • Allerlei soorten regelmaat 57 • Gehechtheden 58 • Vertrouwde voorwerpen en gebruiken 59 • Angst voor vreemden 60 • Terugzoeken van verdwenen voorwerpen of personen 60 • De flesproef 61 • Kiekeboe 61 • Gevoel voor humor 62 • Kruip-krijgertje 63 • 'Nederlands' en regelmatig brabbelen 63 • Werktuiglijk meelachen 64 • Kinderkamerwoordjes 64 • Mens als voorwerp 65

5 'Pak ik het wel, pak ik het niet?'

– TUSSEN 1 JAAR EN 1 JAAR EN 3 MAANDEN

66

• Variëren 66 • Derde dimensie 67 • Staan en lopen 67 • Kortdurende interesses 68 • Naar plaatjes kijken 69 • Wijzen 69 • Geluiden nadoen 70 • Zoeken 70 • Aanreiken 71 • Afstand bewaren 72 • De jonge verkenner 73 • Een touwtje als trekmiddel 73 • Op één ding tegelijk letten 74 • De eerste verjaardag 75 • Effecten teweegbrengen 75 • Zichtbare lichaamsdelen 76 • Terugzwaaien 76 • De eerste stap naar het schrijven 77 • Onhandigheden 77 • Zelfbezeringen 78

6 Aandacht delen

– TUSSEN 1 JAAR EN 3 MAANDEN EN ANDERHALF

80

• Een instrument tussenschakelen 80 • Iets aan elkaar meedelen door te wijzen 81 • Hulp inwinnen 81 • Met een potlood een spoor achterlaten 82 • Gissen en missen 82 • Openen van een boek 83 • Losstaan en loslopen 84 • Stapelen 84 • Taalontwikkeling 85 • Zoeken van verdwenen voorwerpen 86 • Voorkeuren 86 • Wensen vasthouden 87 • Woedeaanvallen 88 • Eenheden en gedeelten 89 • Baron van Münchhausen 90 • Waar is dat kindje in de spiegel gebleven? 91 • Uitnodigen 92

7 Het echte praten begint

– TUSSEN ANDERHALF EN 1 JAAR EN 10 MAANDEN

93

• Elke dag nieuwe woorden 93 • Los van direct waarnemen en handelen 94 • Uitgesteld imiteren en symbolische voorwerpen 95 • De eerste fantasieën 96 • Naar jezelf kijken van uit een punt buiten je 97 • 'Wie is dat in de spiegel? Ikke!' 98 • 'Appel' staat voor alles op de fruitschaal 99 • 'In' kan 'in' én 'uit' betekenen! 100 • Gebaren 101 • Leren door goed

te kijken en te luisteren 102 • De woorden 'ja' en 'nee' 102 • Met tekens aangeven wat je wel of niet wilt 103 • 'Medehelpen' 104

8 'Laura ook!'

– TUSSEN 1 JAAR EN 10 MAANDEN EN 2 JAAR EN 2 MAANDEN

106

• De eerste opsommingen 106 • 'Ook' en 'nog' 107 • 'Nagge keer!' 108 • Locomotief en wagon; paard en wagen 108 • De nopperproef 109 • Vormenstoof 110 • De eigen naam 110 • Geen tijdbesef 112 • Besef van verandering 113 • Eerste zinnestelsels 114 • Van 'woef' naar 'hond' 115 • De eerste vragen 116 • Naam noemen om aandacht te krijgen 117 • Met tekens aangeven wat je samen wel of niet wilt 117 • Zelfverving als exemplaar 118

9 Het jongste verleden doet zich gelden

– TUSSEN 2 JAAR EN 2 MAANDEN EN 2 JAAR EN 7 MAANDEN

120

• De eerste herinneringen 120 • De eerste verhalen 121 • Te laat in de knikkerproef 122 • Nu of nooit 122 • Een pappa 123 • 'Ik heb soep gegeten' 124 • 'Appels' en 'peren' 125 • 'Een banaan' en 'de banaan' 126 • 'Kleine hond' en 'hondje' 127 • De kleumamen 128 • Wie? Wat? Waar? Hoe? 128 • 'In de bus' en 'op de bus' 129 • Eénrichtingsverkeer 130 • 'Ik vind dat een leuke beker' 131 • Het eerste telefoongesprek 132 • Alles is 'hetzelfde' 132 • De dreumespuberteit 133

10 Je kind wordt psychologisch geboren

– TUSSEN 2 JAAR EN 7 MAANDEN EN 3 JAAR

134

• Sorteren 134 • 'Zelfde' 136 • Besef van de nabije toekomst 136 • 'Strakjes' en 'eerst' 137 • Om beurten 137 • 'Mamma zegt dat ...' 138 • 'Of' 138 • 'Maar' 139 • 'Voor' en 'aan' 139 • 'Met' 140 • 'Het huis' in plaats van 'de huis' 141 • 'Hij' en 'zij' 142 • Woorden kloppend maken 143 • Het identiteitsbesef 144 • Persoonsverwisseling 145 • Tekenen 145 • De eerste geboden en verboden die bekliven 146

11 Je jonge peuter redeneert en verzint

– TUSSEN 3 JAAR EN 3 JAAR EN 9 MAANDEN

148

• Redeneren van concreet naar concreet 148 • De eerste kleurplaten 149 • Natekenen van twee flesjes, I 150 • Het schrijven van de jonge peuter 152 • 'Lezen' van de eigen naam 153 • De kopieerproef, I 153 • Onderscheid naar mijn en dijn 156 • Onderscheid jongen-meisje 157 • 'Mijn mamma' 158 • Boter-kaas-en-eieren, I 158 • Zelfportret van de jonge peuter 160 • 'Langer dan' 161 • 'Het glas dat ...' 161 • 'Waarom? Waarom? Waarom? Wat? Waar?' 162 • Verzinnen 163

12 Je oudere peuter schrijft eigen letters**– TUSSEN 3 JAAR EN 9 MAANDEN EN 4,5 JAAR****164**

• Algemene conclusies trekken 164 • Verbanden leggen 165 • Kleurplaten juist nakleuren 165 • Natekenen van twee flesjes, 2 166 • De oudere peuter schrijft met eigen letters 167 • De typende oudere peuter 169 • De lezende oudere peuter vertelt na of fantaseert 169 • 'Een reus is groter dan een kabouter!' 170 • De kopieerproef, 2 171 • Het woord 'tussen' 171 • Boter-kaas-en-eieren, 2 172 • Zelfportret van de oudere peuter 174 • Poep- en piesgrapjes 174 • De eigen leeftijd van de oudere peuter 175 • Klokkezen door de oudere peuter 176 • Het ordenen van de oudere peuter, 1 178 • Het ordenen van de oudere peuter, 2 178 • Eén werkelijkheid voor iedereen 180 • Moeite met de grote boodschap 181

13 Je kleuter spiegelt letters en hakt woorden**– TUSSEN 4,5 JAAR EN 6,5 JAAR****182**

• Meerdere opvattingen naast elkaar 182 • Werkelijkheid en schijn 183 • Meer, evenveel of minder limonade? 184 • Meer, evenveel of minder klei? 186 • Langer, even lang of korter? 186 • Natekenen van twee flesjes, 3 187 • 'Links' en 'rechts' volgens de kleuter 189 • De schrijfproef bij de kleuter 189 • Het schrijven van de kleuter 190 • De leesproef bij de kleuter 191 • De kleuter leest losse letters 192 • Klank- en vormspelletjes 194 • Klankspelletjes 194 • Vormspelletjes 196 • Boter-kaas-en-eieren, 3 196 • Het ordenen van de kleuter 198 • De kleuter telt goed 199 • De kleuter heeft geen getalsbesef 200 • Geen terugtellen 201 • Zelfportret van de kleuter 202

– TOEGIFT: DE KLEUTER EN DE BASISCHOOL**203**

• De kleuter thuis voorbereiden op lees- en schrijftjes 203 • Hoofdletters 204 • Geen alfabet 205 • Het kleuterhuis voor kleuters 206 • De kleuter is geen jong schoolkind; het tij is aan het keren 207

14 Je kind is toe aan de typische schoolvakken**– TUSSEN 6,6 EN 8,6 JAAR****209**

• Evenveel limonade 209 • Evenveel klei 210 • Even grote afstand 211 • Behoud van evenwijdigheid 211 • Natekenen van twee flesjes, 4 213 • Bomen op hellingen; schoorstenen op schuine daken 214 • Het jonge schoolkind schrijft 215 • Het jonge schoolkind leest 217 • Boter-kaas-en-eieren, 4 218 • Boter-kaas-en-eieren, 5 219 • Het ordenen van het jonge schoolkind 220 • Het jonge schoolkind heeft getalsbesef 221 • Het jonge schoolkind telt terug 221 • Zelfportret van het jonge schoolkind 222 • Het jonge schoolkind telt onmiddellijk op 223 • Het jonge schoolkind trekt onmiddellijk af 224 • Het jonge schoolkind

reken ook boven 10 224 • Logisch doordenken 225 • 'Mamma, bestaat Sinterklaas echt?' 226 • Een uur duurt altijd even lang 227 • Klokkezen 228

– TOEGIFT: HET LEESRIJPE KIND LEERT LEZEN; HET SCHRIJFRIJPE KIND LEERT SCHRIJVEN**230**

• Leesrijpheid 230 • Het leesrijpe kind leert lezen 233 • Schrijfrijsheid 235 • Het schrijfrijspe kind leert schrijven 236

15 De psychologische ontwikkeling en fasen**– BEGRIJPBILJK MAKEN; MISVERSTANDEN****237**

• Wat is een fase? 237 • Drie mogelijke misverstanden over fasen 240 • Fasen zouden niet bestaan?! 243 • Voor wie nog meer achtergrondkennis wil 244

TOEGIFT: DE KLEUTER EN DE BASISCHOOLO

De toegift telt twee onderwerpen.

Onder de kopjes *De kleuter thuis voorbereiden op lees- en schrijfles*, *Hoofdletters* en *Geen alfabet* kun je lezen hoe je je kleuter optimaal kunt voorbereiden op schrijf- en leesles voor hij/zij leesrijp dan wel schrijfriip is.

Onder de kopjes *Het kleuterhuis voor kleuters* en *De kleuter is geen jong schoolkind; het tij is aan het keren* wordt geschetst dat de kleuter de afgelopen tientallen jaren als jong schoolkind is benaderd, maar dat dat aan het veranderen is.

De kleuter thuis voorbereiden op lees- en schrijfles

Bas' en Laura's ouders zijn verstandige mensen en vinden het belangrijk dat hun kind goed leert lezen en schrijven. Lezen opent immers de wereld naar alle overige kennis en vaardigheden en met schrijven (en tikken op een toetsenbord) zullen ze met iedereen over de hele wereld kunnen communiceren. Daarom vragen ze zich af of ze thuis iets kunnen doen om hen als kleuters optimaal voor te bereiden op hun lees- en schrijflessen voor wanneer ze eenmaal lees- respectievelijk schrijfriip zullen zijn. Je kunt twee dingen doen en aan allebei zul je veel plezier beleven. Je gaat van heel dichtbij meemaken hoe je kind de wereld van de letters ingaat!

Om te beginnen zijn er de klank- en vormspelen waar we het in hoofdstuk 13 over gehad hebben: hakken van woorden in klankvoeten, beginrijm en eindrijm, 'vel' omzetten in 'veel' en 'veel' in 'vel'; overtrekken, uitprikken, doolhoven.

Verder zullen Bas en Laura in de loop van fase 13 hun naam en andere woordjes willen schrijven. Als ze de woordlengteproef en de zelfportretproef als kleuter doen, zijn ze daar zeker aan toe. Bas vraagt je van het opschrift bij de bakker wat daar staat of zelfs of daar 'bakkerij' staat. Of als je op zijn tekening 'BAS' hebt geschreven wat je daar schrijft of daar 'Bas' staat.

Je geeft Bas uiteraard eerst het antwoord, maar vervolgens kun je hem met een gerust hart vragen of hij zijn naam zou willen schrijven. Tien tegen een dat hij glunderend 'Ja' zegt. Dan neem je een blanco stuk papier en schrijf je daar met een stift BAS op met een letterhoogte van 1 centimeter of iets meer. Op de rest van het papier schrijft hij dat na. Als hij daarmee klaar is, prijs je hem uitbundig en dat is hij ook dubbel en dwars waard: voor het eerst in zijn leven heeft hij een écht woord geschreven!

Dan vraag je Bas of hij 'mamma' wil schrijven. Na het voorafgaande succes zal hij vrijwel zeker 'Ja' zeggen. Je schrijft MAMA (of, juister, MAMMA) op een nieuw stuk papier en laat hem ook dat naschrijven. Daarna hetzelfde met 'pappa' als PAPA (of PAPPA). Waarschijnlijk is het zo vandaag wel mooi geweest, maar als hij door wil gaan, dan zijn er de namen van broertjes, zusjes, neefjes, nichtjes, vriendjes, vriendinnetjes, 'opa', 'oma', de woorden van zijn favoriete speelgoed en video's – wat hij maar leuk en interessant vindt. En morgen is er weer een dag...

Meer weten? Ga naar STICHTINGHISTOS.NL/ONTDEKKEND-LEREN-LEZEN/KLANK-EN-VORMSPEL.

Hoofdletters

Als je bij kleuters Bas en Laura iets op hun tekeningen schrijft of als je hen hun naam en dergelijke laat naschrijven, dan doe je dat met hoofdletters. Daar zitten twee redenen achter.

De eerste reden is dat het fase-13-kind geen zogeheten zonebesef heeft. Dat is de vaardigheid om het woord 'alp' zo te schrijven: alp. Er zijn drie

zones: de 'a' zit helemaal in de middenzone; de 'l' in de midden- en bovenzone en de 'p' in de midden- en onderzone. Dit geldt voor kleine letters maar niet voor hoofdletters. Die zijn allemaal even hoog en beslaan altijd de midden- en bovenzone: ABCDEFG enzovoort. Door het fase-13-kind alleen hoofdletters aan te bieden, kom je dus tegemoet aan het feit dat hij geen zonebesef heeft.

De tweede reden voor hoofdletters bij het fase-13-kind is dat de meeste hoofdletters weliswaar gespiegeld kunnen worden, net als de meeste kleine letters, maar dat een gespiegelde hoofdletter bijna nooit voor een andere klank staat: Я, 2, M, A, N en E staan in ons alfabet niet voor een klank. De enige uitzonderingen zijn M en W en heel soms J en L. Met kleine letters is dat anders: gespiegelden van 'd' zijn 'b' en 'p' en die klinken anders; de gespiegelde van 't' is 'f' en ook die klinkt anders. Verder verwisselen om dezelfde reden kleuters 'j' en 't' weleens met elkaar, net als 'e' en 'g' als die vanwege geen zonebesef wordt verkleind tot 'g'. Enzovoort.

Je doet er de kleuters Bas en Laura dus geen plezier mee als je ze woorden voorschrijft met kleine letters. En je bewijst ze een grote dienst door dat met hoofdletters te doen.

Meer weten? Ga naar §4.3 van NAAR SCHOOL.

Geen alfabet

Er is nog iets waar je fase-13-kinderen, kleuters dus, geen plezier mee doet en dat is hen de letternamen bij proberen te brengen. De meest verregaande vorm daarvan is het na laten zeggen van het alfabet: 'Aa, bee, cee, dee, ..., wee, iks, ij, zet'. Minder ver gaat het benoemen van BAS als 'Bee, aa, es' en van LAURA als 'El, aa, uu, er, aa'. Om te leren lezen volstaat het namelijk om de vormen van de lettertekens te kennen en hun klankwaardes. Als je Bas dus wilt bijbrengen uit welke letters zijn naam bestaat, benoem ze dan als 'B, a, s'. En bij Laura: 'L, a, u, r, a' of, nog beter, 'L, au, r, a'.

Aan letternamen heeft een fase-14-kind dat leert lezen dus niets en een fase-13-kind dus al helemaal niets. Het gevaar van letternamen is namelijk dat een leesrijp kind in het begin een woord als DAK niet als 'D, a, k' gaat hakken maar als 'Dee, aa, kaa' gaat spellen. Als hij dat laatste dan samenstelt tot 'Deeakaa', is de teleurstelling van de meeste kin-

deren op hun gezicht te lezen: nou dachten ze iets te gaan lezen wat ze begrepen, maar van ‘Deeaakaa’ hebben ze nog nooit gehoord – en zullen ze ook nooit wat horen omdat het in het Nederlands eenvoudigweg niets betekent.

Meer weten? Ga naar §3.5 van NAAR SCHOOL.

Het kleuterhuis voor kleuters

In Nederland begint de basisschool met 4;0. Officieel heet een kind dan kleuter, maar psychologisch gezien is de overgrote meerderheid van de kinderen rond hun vierde verjaardag een oudere peuter in de zin van fase 12 (gemiddeld 3;9-4;6).

- Laat Bas en Laura kort na hun komst in groep 1 maar eens hun naam schrijven. Doorgaans schrijven ze die eigenfiguurlijk; zie afbeelding 9.
- En laat ze zichzelf tekenen. Doorgaans tekenen ze zich als koppoter; zie afbeelding 11.
- Hoe staat het met de grote boodschap? Doorgaans kunnen ze dat niet zonder vieze handen en/of billen en zul jij hun billen moeten afvegen of je zult ze moeten verschonen omdat ze hun poep probeerden op te houden en dat niet lukte.

Veel scholen noemen deze kinderen de jongste kleuters, maar in werkelijkheid zijn het dus oudere peuters en helemaal geen kleuters. De zogeheten ‘oudere kleuters’ zijn pas echte kleuters in de zin van fase 13 (gemiddeld 4;6-6;6).

Een kind is meer dan een leerling maar buiten de vakanties zit het ongeveer 25 uur per week op school en krijgt het daar les. Als het op school niet goed in zijn vel zit, heeft het daar ook buiten schooltijd last van. Het is dus zaak dat je kind op een school zit waar het onderwijs óp zijn ontwikkelingsniveau krijgt en niet erbóven zoals de afgelopen tientallen jaren vaak het geval is geweest.

Ontwikkelingspsychologisch bekeken zou het beter zijn om de basisschool niet met 4;0 te laten beginnen maar met 6;6, dus vanaf fase 14, de fase van het jonge schoolkind – de basisschool kan dan weer lagere school heten. Voor de kinderen in de fasen 11-13, dus de jonge peuters, de oudere peuters en de

kleuters, zou dan het speelhuis opgericht kunnen worden, met een peuterhuis voor de jonge en de oudere peuters en een kleuterhuis voor de kleuters.

Dit speelhuis vormt wat mij betreft één geheel met de nieuwe lagere school voor de kinderen vanaf fase 14 of is zelfs een afdeling van een geïntegreerd kindcentrum zoals er overal in het land aan het ontstaan zijn. Het gaat er immers om dat de kleuter óp zijn ontwikkelingsniveau, dus op het niveau van fase 13, wordt aangesproken en niet of dat in een aparte kleuterschool, in een basisschool, in een geïntegreerd kindcentrum of in een kleuterhuis gebeurt.

Meer weten? Ga naar §11.2 van BASISONDERWIJS MET BASIS.

De kleuter is geen jong schoolkind; het tij is aan het keren

De afgelopen tientallen jaren is er in Nederland vanuit het onderwijsbeleid van de regering op basisscholen en onderbouwleerkrachten een druk uitgeoefend om kleuters (fase-13-kinderen) al als jonge schoolkinderen (fase-14-kinderen) te benaderen:

- hen letters bij proberen te brengen,
- woordkaarten in het klaslokaal ophangen: ‘raam’ op een raam, ‘deur’ op een deur, ‘schaap’ bij een schaap in een voorjaarstafereel, enzovoort,
- hen onder hun spel schrijfopdrachten te geven, zoals ‘slagroomtaart voor juf Christien’ als ze taartenbakkertje aan het spelen zijn.

Ook de onderwijsinspectie heeft daaraan meegedaan, hoewel ik niet begrijp wat dat met haar toezichthoudende taak te maken had. Zie de brochure *Iedereen kan leren lezen* die ze in september 2006 onder alle basisscholen heeft verspreid (masterplandyslexie.nl/public/files/documenten/Iedereen_kan_leren_lezen.pdf): ‘Het is goed als in de kleutergroepen aandacht wordt besteed aan letterkennis. [...] Voor kinderen die minder letters kennen dan hun klasgenootjes zijn gerichte activiteiten waarin zij hun letterkennis kunnen vergroten van essentieel belang’ (p.6 en 7). Daarbij werd niet de vraag gesteld of een kind wel aan letterkennis toe was of niet; zie *De kleuter leest losse letters* van hoofdstuk 13.

Hoe dit allemaal zo ver is kunnen komen, is in mijn boek *Basisonderwijs zonder basis* (2016) beschreven. Zie bijvoorbeeld het inkijskexemplaar op stichtinghistos.nl/wp-content/uploads/2017/08/inkijkskexemplaar_BZB_5_7-16.pdf.

Maar het tij is aan het keren, dankzij de Werk- en Steungroep Kleuteronderwijs (WSK). Drie van de vele hoogtepunten uit het bestaan van de WSK:

- Op 9 april 2013 heeft de WSK de Tweede Kamer het zwartboek *Kleuters in de knel!* aangeboden;
zie www.wsk-kleuteronderwijs.nl/wp-content/uploads/2013/04/Zwartboek-Kleuters-in-de-knel-april-2013-LR.pdf en <http://www.wsk-kleuteronderwijs.nl/nieuws/uitzending-rtt-nieuws/>.
- Op 5 november 2013 heeft de Tweede Kamer een motie aangenomen, waarin het de Onderwijsinspectie niet meer werd toegestaan om het al dan niet afnemen van kleutertoetsen mee te nemen in de beoordeling van een school;
zie www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2013Z20889&did=2013D43132.
- Op 15 maart 2016 heeft de Tweede Kamer een motie aangenomen, waarin de regering werd opgeroepen om de leerstof voor kleuters aan te passen aan hun ontwikkelingsniveau; zie www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2016Z05026&did=2016D10290. In de maanden daarna heeft de WSK gesprekken gehad onder meer op het Ministerie van OCW en met de vereniging van de pabo's, het LOBO.

Het lidmaatschap van de WSK is gratis. Je kunt je aanmelden op wsk-kleuteronderwijs.nl/leden/register/. Op 25 april 2012 is de WSK begonnen met iets minder dan 100 leden. Eind augustus 2017 waren het er al meer dan 2.000!

Meer weten? Ga naar WWW.WSK-KLEUTERONDERWIJS.NL.

TOEGIFT: HET LEESRIJPE KIND LEERT LEZEN; HET SCHRIJFRIJPE KIND LEERT SCHRIJVEN

In de hoofdstukken 13 en 14 zijn leesrijpheid en schrijfrijpheid onder verschillende kopjes aan de orde geweest. We zetten nu de hoofdzaken overzichtelijk bij elkaar – onder de kopjes *Leesrijpheid* respectievelijk *Schrijfrijpheid*. Na *Leesrijpheid* volgt hoe het leesrijpe kind leert lezen en na *Schrijfrijpheid* hoe het schrijfrijpe kind leert schrijven.

We beschrijven dit voor het fantasiekind Fleur.

Leesrijpheid

Leesrijpheid wordt bepaald met de leesrijpheidstoets en deze bestaat uit twee proeven: de schrijfproef en de leesproef. Voor alle duidelijkheid: de schrijfproef is er niet om schrijfrijpheid te bepalen – hoe dat gebeurt, staat onder het kopje *Schrijfrijpheid*.

Als Fleur op het niveau van fase 13 of 14 (samen: gemiddeld 4;6-8;6) schrijft, bepaal je met de leesproef hoe ze leest – we nemen als voorbeeld het toetswoord KIP. Er zijn vier leeswijzen:

- louter hakkend: ‘K, i, p’,
- hakkend-en-gissend: ‘K, i, p; prik’ of ‘K, i, p; pil’,
- hakkend-en-plakkend: ‘K, i, p; kip’ of
- onmiddellijk: ‘Kip’.

De schrijfproef dient hierbij twee doelen. Het eerste doel is: aan Fleur lettertekens ontflokken om er toetswoorden voor de leesproef mee te maken. Immers, als ze de woorden PAPA, SONJA en DIRK heeft geschreven, is KIP een zinvol toetswoord want ze kent de letters K, I en P. Maar als ze wel het woord PAPA heeft geschreven, maar geen naam of woord waar K en/of I (met de i-klank zoals twee keer in ‘witvis’) in voorkomt, dan kan het gebeuren dat ze K en/of I niet kent zodat ze om die reden KIP niet kan lezen. En dan kun jij niet bepalen of ze louter hakkend, hakkend-en-gissend, hakkend-en-plakkend of onmiddellijk leest.

Het volstaat om Fleur drie drieletterige en twee vierletterige toetswoorden te laten lezen. Omdat ze behalve PAPA, SONJA en DIRK ook FLEUR en MAMA heeft geschreven, zijn bij haar dit vijf tal goed: KIP, ROL, JAS; DANS en FILM. (De kans is groot dat ze JAS zo leest: ‘J, aa, s; jaas’. Jij: ‘Ja, die letter (A) heet “aa” en kan ook als “aa” klinken, zoals in MAMA (je wijst op de tweede A), PAPA (tweede A) en SONJA (A aan het einde), maar hij kan ook anders klinken, zoals hier (MAMA – je wijst op de eerste A) en hier (PAPA – je wijst op de eerste A). Hoe klinkt ie daar?’ – Fleur: ‘Als “a”.’ Jij: ‘Ja, want wat staat er?’ – Fleur: “Mamaa” en “papaa”.’ Jij: Heel goed, hoor. Lees dit (JAS) nog eens maar dan met die klank’ – Fleur: ‘J, a, s; jas.’)

Als Fleur haar vijf toetswoorden louter hakkend of hakkend-en-gissend leest, is ze op het leesdomein een fase-13-kind; zie onder *De kleuter leest losse letters* van hoofdstuk 13. Ze is niet plakvaardig en dus zeker ook niet leesrijp. Ze kan nog een poosje klank- en vormspelletjes doen.

Als Fleur haar toetswoorden hakkend-en-plakkend of onmiddellijk leest, is ze op het leesdomein een fase-14-kind; zie onder *Het jonge schoolkind leest* van hoofdstuk 14. Ze is plakvaardig. Maar is ze ook leesrijp? Hier komt het tweede doel van de schrijfproef om de hoek kijken.

Nemen we Lev als voorbeeld. In de leesproef blijkt hij plakvaardig te zijn maar toch leest hij allerlei woorden niet goed. Hij heeft onder meer LEV en BOS geschreven. In de leesproef leest hij bEL echter zo: ‘D, e, l; del.’ Hij hakt-en-plakt maar spiegelt de ‘b’: in de schrijfproef heeft ‘b’ de b-

klank zoals twee keer in 'bijbel', maar in de leesproef de d-klank zoals drie keer in 'donderdag'. Levs leesniveau noemen we dan ook 'louter plakvaardig'. Immers, iemand die 'bus' als 'dus' leest, 'dan' als 'ban', 'dons' als 'bons' enzovoort, heeft regelmatig een leesprobleem.

En het aantal problemen zal toenemen als een kind nog een of meer letters spiegelt die voor een andere klank staan, zoals 'α'-'D', 'e'-'g' en (om de horizontale as) 't'-'f' en 'u'-'n'.

Vandaar dat Fleur pas leesrijp is als ze niet alleen de leesproef op het niveau van fase 14 doet, maar ook de schrijfproef: pas als de vormen van alle lettertekens op de juiste manier in haar hoofd zitten en als ze hakt-en-plakt of onmiddellijk leest, is ze leesrijp. In de schrijfproef komen dus geen om-en-om-schrijfsels voor (TEIP voor 'Piet'), geen letterverwisselingen (geen 'IRK' voor 'Rik') en geen spiegelingen (geen Λ Ε Я A voor 'Vera')

Verder zijn er twee soorten leesrijpheid: leesrijpheid ten aanzien van drieletterige woorden als KIP, ROL en JAS en leesrijpheid ten aanzien van vierletterige woorden als DANS en FILM. Strikt genomen zou een drieletterig leesrijp kind met leesles kunnen beginnen. Toch raad ik dat om twee redenen af. De eerste is dat lezen niet zo heel interessant is met alleen tweeletterige en drieletterige woorden. De tweede reden is dat een kind ongeveer zes tot negen maanden drieletterig plakvaardig/leesrijp is tot het dat ook vierletterig is. Het feit alleen al dat de meeste leesmethodes kinderen ongeveer een half jaar drieletterige woorden laten lezen en daar ook schijnletters voor invoeren zoals 'ST' ('clusterletter'), onderstreept dat. Ik raad daarom wat anders aan voor het drieletterige plakvaardige/leesrijpe kind: nog een poosje klank- en vormspelletjes blijven doen.

Er kunnen veel redenen zijn waarom je twijfelt. We bespreken er twee.

De eerste reden tot twijfel is dat Fleur bijvoorbeeld KIP, JAS en FILM op het niveau van fase 14 leest en ROL en DANS op het niveau van fase 13. Deze twijfel hoeft niet lang te duren: wees mild en soepel voor Fleur, maar streng en hard voor jezelf – ze is niet leesrijp. Bedenk ook dat er in de leesproef maar vijf woorden staan, maar dat ze al gauw tien of meer woorden gaat lezen als ze leesles krijgt. Het is beter om Fleur met leesles te laten beginnen als ze fluitend door de hoofdstukken gaat dan wanneer ze voortdurend op haar tenen moet lopen. Het is immers bekend dat veel kinderen het in de groepen 3 en 4 wel aardig doen, maar in groep 4 of 5 terugvallen.

Ik heb het niet onderzocht, maar het zou mij niet verbazen dat kinderen met een terugval te vroeg zijn begonnen.

De tweede reden tot twijfel is dat je je afvraagt of Fleur, die de schrijfproef zonder spiegelingen (en om-en-om en verwisselingen) heeft gedaan, haar geschreven woorden van buiten heeft geleerd. In dat geval kan het schrijven van de getallen 1 tot en met 10 uitkomst bieden. Als haar gecijferdheid ongeveer op hetzelfde niveau staat als haar geletterdheid en als er spiegelingen zijn in haar cijfers, dan kun je er doorgaans zeker van zijn dat ze de woorden die ze zonder spiegelingen heeft geschreven van buiten heeft geleerd: de spiegelingen in de cijfers brengen aan het licht dat ze op het schrijfdomein wel degelijk in psychologisch opzicht een fase-13-kind is.

Meer weten? Ga naar *De schrijfproef bij de kleuter* tot en met *De kleuter leest losse letters* van hoofdstuk 13 en *Het jonge schoolkind schrijft* en *Het jonge schoolkind leest* van hoofdstuk 14.

Het leesrijpe kind leert lezen

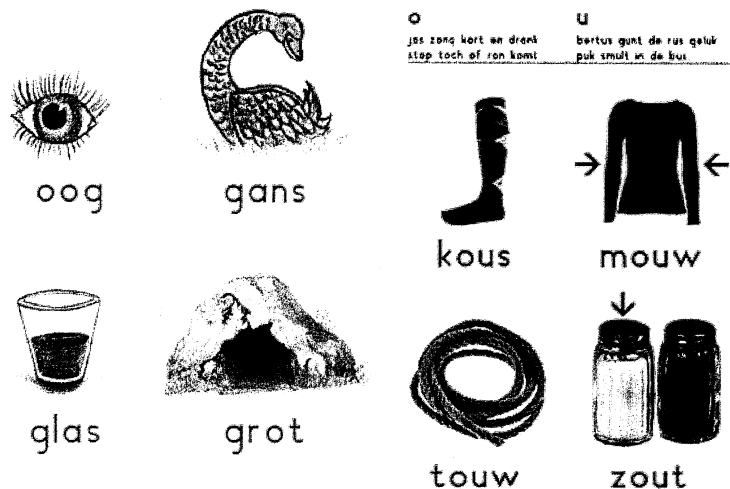
Als Fleur de schrijfproef en de leesproef allebei op het niveau van fase 14 doet, is ze leesrijp en kan ze dus veilig met leesles beginnen. De leeslijn ZO ONTDEK IK HET LEZEN! heeft vele voordelen boven andere leesmethodes omdat ze volledig insteekt bij het leesrijpe kind, terwijl alle andere dat ook bij het niet-leesrijpe kind doen waardoor de oefeningen lang heel eenvoudig blijven – de leesrijpe Fleur kan een grotere uitdaging aan dan die andere methodes haar bieden, terwijl ZO ONTDEK IK HET LEZEN! haar voor uitdagingen plaatst die niet boven of onder haar niveau liggen, maar precies erop.

Daar komt bij dat andere leesmethodes de letters in een onlogische en dus verwarrende volgorde aanbieden. Logisch en structurerend is het om eerst de 'o' (zoals twee keer in 'volop') aan te bieden, dan 'oo' (zoals twee keer in 'spoorboom') en tot slot 'oe' (zoals twee keer in 'snoepgoed'). Hetzelfde geldt voor eerst 'i' (zoals twee keer in 'inrit'), dan 'j' (zoals twee keer in 'jasje') en tot slot 'ij' (zoals twee keer in 'ijsvrij'). Zo gebeurt het in ZO ONTDEK IK HET LEZEN!: 'o' en 'oo' worden onmiddellijk na elkaar in deel 1 ontdekt en 'oe' in deel 2; 'i' wordt in het begin van deel 1, 'j' tegen het

eind van deel 1 en 'ij' in deel 2 ontdekt. Maar in een bekende leesmethode zijn de volgordes: 'oo', 'oe', 'o'; 'i', 'ij', 'j'.

In ZO ONTDEK IK HET LEZEN! ontdekt Fleur de lettertekens en hun klankwaardes met zogeheten ontdekbladen. In afbeelding 25 staat een ontdekblad uit deel 1: dat bij de letter 'g'. In vorige ontdekbladen heeft ze onder meer 'oo', 'a', 'n', 's', 'l', 'r', 'o' en 't' ontdekt. Het letterteken 'g' is dus nieuw, maar aan de hand van de afbeeldingen en de letters die ze al kent, komt ze erachter dat 'g' de g-klank heeft zoals twee keer in 'gegaan'.

In afbeelding 26 staat een ontdekblad uit deel 2: dat bij de tweetekenletter 'ou'. In deel 1 heeft Fleur ontdekt hoe 'o' en 'u' klinken, namelijk zoals twee keer in 'bromtol' respectievelijk twee keer in 'bultrug'. In de zinnestjes bovenin wordt ze daaraan herinnerd. Op de rest van het blad ontdekt ze dat ze samen niet als 'o-u' klinken maar anders.

Afbeelding 25. Het ontdekblad bij de 'g' in deel 1.

Afbeelding 26. Het ontdekblad bij de 'ou' in deel 2.

Zowel in deel 1 als in deel 2 worden na een ontdekblad diverse oefeningen met de pas ontdekte letter gedaan. Zie stichtinghistos.nl/ontdekkend-leren-lezen-en-doorklikpagina's.

Schrijffrijpheid

Schrijffrijpheid kun je op twee manieren bepalen.

De eerste manier zit in enkele oefeningen bij ZO ONTDEK IK HET LEZEN! Fleur maakt in elk hoofdstuk van enkele woorden en zinnen die ze heeft gelezen, een tekening en zet er dan dat woord of die zin bij. In het hoofdstuk bij de 'g' tekent ze bij 'geel glas' bijvoorbeeld een geel glas. Als ze er dan 'geel glas' bij schrijft, weet je zeker dat ze op het niveau van fase 13 schrijft, want ze maakt alle lettertekens even hoog. De vijf kenmerken van schrijffrijpheid zijn namelijk de volgende – ze staan in de volgorde waarin ze ontstaan:

1. Het schrijven gebeurt consequent in dezelfde richting. Fleur schrijft 'Piet' niet als TEIP, maar als PIET.
2. Het schrijven bevat geen verwisselingen binnen woorden. Fleur schrijft 'Rik' niet als IRK, maar als RIK.
3. Het schrijven mag geen spiegelingen bevatten. Fleur schrijft 'Vera' niet als AEA, maar als VERA.
4. Evenwijdige lopende lijnen worden evenwijdig weergegeven. Fleur schrijft 'Bert' niet als BERT, maar als BERT.
5. Het schrijven getuigt van zonebesef: 'l' steekt boven 'a' uit en 'g' zit ook onder 'a'. Fleur schrijft 'glas' niet als 'glas', maar als 'glas'. Zie ook onder *Het jonge schoolkind schrijft* van hoofdstuk 14.

Aangezien zonebesef het kenmerk van schrijffrijpheid is, dat als laatste ontstaat, hoeft men voor de bepaling van schrijffrijpheid alleen op zonebesef te letten. Fleur is dus niet schrijffrijp als ze 'geel glas' schrijft.

In de eerste bepaling van schrijffrijpheid is het maken van woorden onderdeel van de totale opdracht om een woord of zin te lezen, het gelezene daarna te tekenen en dat woord of die zin erbij te zetten. In de tweede manier krijgt Fleur een uitdrukkelijke schrijfofdracht. Je kiest uit het werkboek bij ZO ONTDEK IK HET LEZEN! enkele zinnen waar zoveel mogelijk lettertekens in voorkomen die boven 'a' uitkomen of ook eronder zitten, zoals 'b', 'h' en 'l' respectievelijk 'g', 'j' en 'p', bijvoorbeeld 'in die opdracht op school ben ik echt niet slecht'.

Het schrijfrijspe kind leert schrijven

Precies zoals de leesrijpe Fleur de letters en het lezen zelf kan ontdekken, zo kan de schrijfrijspe Fleur de lettervormen en het schrijven zelf ontdekken. En zelf ontdekken is altijd beter dan ergens instructie in krijgen.

Voor de schrijfletter 'm' ziet de basisgedachte van ontdekkend leren schrijven er als volgt uit.

Gegeven is dat de schrijfrijspe Fleur de ongeluste bogenreeks kan maken en de leesletter 'm' van ZO ONTEK IK HET LEZEN!: Aan beide is voldaan want ook als niet-schrijfrijspe kleuter kon ze de ongeluste bogenreeks maken en ze was eerder leesrijp dan schrijfrijspe – een kind is altijd later schrijfrijspe dan leesrijp.

Dan is het de ontdekkingsopdracht om in een of meer stappen uit de eerste, dus de ongeluste bogenreeks, de tweede, de m, te ontdekken. De ontdekking betreft hier dus handelingskennis of -vaardigheid. De eerste stap is de ongeluste bogenreeks te maken; de tweede de ongeluste bogenreeks schuin te maken; de derde om er na twee schuine bogen in plaats van een opgaande lijn over de neergaande lijn een lange, meer van de rechtstaande bogen afwijkende streep (/) te maken. De eerste en de derde stap:

 Uit de verbonden 'm' wordt dan de losse 'm' ontdekt: m. De volgorde van de verschillende lijnen daarin is dezelfde als in de verbonden 'm': m.

Vooralsnog is de volgorde waarin de schrijfletters worden ontdekt: e, l, n, m, u, i, h, t, c, a, d, s, j, ij, g, v, r, z, o, w, b, p, k, f, y, q, x. Behalve de ongeluste bogenreeks zijn er nog vier van dat soort reeksen.